

Els molins fariners d'aigua

MOLINERS I MOLINERES

Text: Joan Bellmunt i Figueres Fotos: Laurent Sansen

La mòlta de blat, per tal d'obtenir la farina, ha estat una tasca important des d'èpoques remotes, especialment als països en què el pa constitueix un aliment bàsic. La recerca contínua per lliurar-se de l'esforç muscular i aprofitar l'energia de la naturalesa va portar a utilitzar la força del vent i la dels salts d'aigua i s'inventaren enginyosos mecanismes per a moure les pesades moles de pedra amb què es molien els cereals. Els moliners i les molineres han estat cabdals en aquestes, tasques que ja han desaparegut dels processos productius de la societat actual.

Maria Capmajor ha estat durant molts anys la molinera de Ca l'Ambrós, al Solsonès. Juntament amb el seu marit, Salvador Subirana, s'encarregaven d'elaborar la farina tant per fer pa com per fer pinso per als animals.

A les nostres terres, l'energia hidràulica fou correctament utilitzada en els molins fariners. Aquests molins d'aigua foren nombrosíssims i eren situats al llarg dels cursos de l'aigua. Els molins fariners eren instal·lats en sòlids edificis de pedra on hi havia l'obrador, on es feia la mòlta, i a sota un o diversos túnels, anomenats carcabà o cacau, on hi havia les rodes hidràuliques o rodets. Molts cops, a l'edifici hi havia també l'habitatge on vivia la família del moliner.

Per recollir l'aigua del riu i conduir-la fins al molí hi havia una presa o resclosa i un canal o sèquia. Una bassa servia per tenir una bona reserva d'aigua i per regularitzar l'aportació del líquid al rodet. Aquesta aportació es feia per mitjà d'una canal inclinada que feia que el doll d'aigua incidís amb força sobre les paletes còncaues (àleps) del rodet. Aquest rodet, d'1 a 1,5 metres de diàmetre, era de fusta, reforçat amb un cercol metàl·lic, i girava en un pla horitzontal al voltant del seu eix, que era vertical.

L'aigua, després d'haver impulsat el rodet, s'escorria pel carcabà i retornava al riu. Les moles eren dues: la superior o volandera, que girava juntament amb el rodet i l'arbre, i la inferior o sotana, que era fixa. Entre totes dues s'introduïa el blat per sofrir la mòlta. La volandera era fixada a l'arbre per mitjà d'una barra de ferro (el collferro). Les dues moles eren de pedra, d'1,40 m de diàmetre, i força gruixudes. Tenien un forat central i unes incisions en forma de petits canals que facilitaven la mòlta i ajudaven a desplaçar-se el gra, el segó i la farina obtinguda.

El gra era introduït a la tremuja i des d'allí passava per un petit canal que el portava al forat central (ull) de la mola volandera i es ficava entre les dues moles. La farina sortia del farinal i queia per una mena de caixa (la farinera), d'on el moliner o la molinera la treia per ensacar-la. Cal dir que la producció d'un molí d'aquestes característiques no era gaire elevada, ja que la mòlta d'una quartera de blat (uns 60 kg) requeria de 2 a 5 hores, segons la finor de la farina obtinguda.

Es desconeix quan començaren a ser usats els molins fariners d'aigua, però hi ha documents de l'alta Edat Mitjana que ja en parlen. Amb la industrialització i les noves tecnologies els vells molins fariners d'aigua varen anar plegant. Alguns han treballat fins als nostres dies, però la majoria es troben en estat d'abandó total. En alguns casos les construccions s'han destinat a altres usos. En altres casos, les riuades s'ho han endut tot. Els edificis que s'han conservat són fàcilment identificables per les arcades situades a la part inferior i a la banda del riu. La cosa que més ha perdurat són les moles de pedra, que es troben arreu i que, en molts casos, s'utilitzen com a motiu ornamental.

N'hi ha, però, que s'han conservat, com és el cas de la vall d'Ora al Solsonès o als Pallars, on noms com Mola d'Amunt o la Mola de Manyanet, on la gent d'aquella vall anaven a moldre gra per fer farina i pastar el pa de casa (cadascú es feia el pa a casa), han arribat fins als nostres dies. La Mola de Manyanet, que portava la data de 1703, encara fou reformada el 1848 i era situada a sota mateix, al riu. Valdria la pena que les institucions se'n fessin càrrec i es conservessin com a monuments, ja que formen part del patrimoni del nostre país i de la humanitat.

Les màquines, els estris i les instal·lacions del molí de Ca l'Ambrós es poden conèixer ara per mitjà d'una visita turística. El molí, l'asserradora i l'ecomuseu són una bona manera de recordar aquests antics oficis.

A la terra baixa trobem, entre d'altres, que l'origen de la devoció a la Mare de Déu de les Sogues, patrona de la vila de Bellvís i de tota la plana d'Urgell, es remunta al 26 d'octubre de 1190, quan Joan Amorós retornava al seu poble natal des de Balaguer, on havia mòlt un sac de blat, i la mula s'enfonsà en un fanguissar.

El folklore popular ha conservat refranys i dites que fan al·lusió als molins. Per exemple: "El moliner porta l'aigua al seu molí", "Arribar i moldre", etc. Alguns fan referència a una suposada desaprensió dels moliners: "De moliner mudaràs que de lladre no podràs". Un altre parla de la festa dels moliners, que tenien com a patró Sant Martí, bisbe de Tours (11 de novembre). Diu així: "Per Sant Martí ni mola ni molí".

Recordarem, finalment, un joc-cançó infantil que es referia a un moliner dormilega, que feia així:

Roda bé molí
tant de nit com de dia,
roda bé molí
que jo pugui dormir.

La figura del moliner ha estat molt divulgada en la cultura popular i en el viure de moltes generacions. Però hi ha una altra figura que el sobrepassa, i que no ha estat valorada ni suficientment divulgada: és la molinera. Aquest article vol retre homenatge als moliners, però sobretot a les molineres, ja que moltes vegades eren elles les encarregades de fer funcionar els molins. ●

LOS MOLINOS HARINEROS DE AGUA. MOLINEROS Y MOLINERAS

Moler el trigo para obtener la harina ha sido una tarea importante desde épocas remotas. Se desconoce cuándo comenzaron a utilizarse los molinos harineros de agua, pero hay documentos de la alta Edad Media que ya hablan de ellos. En nuestras tierras, la energía hidráulica se ha utilizado durante años en dichos molinos harineros, que fueron numerosísimos y que estaban situados a lo largo de los cursos de agua.

Los molinos harineros se ubicaban en sólidos edificios de piedra, donde estaba el obrador, y se hacía la molienda. Debajo había varios túneles, denominados cárcavo o cacao, donde estaban las ruedas hidráulicas o rodillos. Para recoger el agua del río y conducirla hasta el molino había una presa o esclusa y un canal o acequia. Una balsa servía para la reserva de agua y para regularizar la aportación del líquido al rodillo. Esta aportación se hacía por medio de un canal inclinado que hacía

que el chorro del agua incidiera con fuerza sobre las paletas cóncavas (álabes) del rodillo. El agua, después de haber impulsado éste, se deslizaba por el cárcavo y retornaba al río. Se utilizaban dos muelas de piedra de 1,40 metros de diámetro: la superior o volandera, que giraba junto con el rodillo, y la inferior o solera, que era fija. Entre las dos se introducía el trigo para ser molido. El grano se colocaba en la tolva y desde allí pasaba por un pequeño canal que lo llevaba al agujero central de la

muela volandera y se colocaba entre las dos muelas. La harina se deslizaba a través de una especie de caja (harinera), de donde el molinero la sacaba para ensacar. La producción de un molino de estas características no era muy elevada, ya que la molienda de unos 60 kilos de trigo requería de 2 a 5 horas.

Con la industrialización y las nuevas tecnologías los viejos molinos harineros de agua han ido desapareciendo. Algunos se han rehabilitado como atracción turística, como es el caso del valle d'Ora, en el Solsonès, o en los Pallars, donde están la Mola d'Amunt o la Mola de Manyanet. La figura del molinero ha sido muy divulgada en la cultura popular y durante muchas generaciones. Pero hay otra figura que lo sobrepasa y que no ha sido valorada suficientemente durante años: la molinera. Este artículo es un pequeño homenaje a ellas, ya que muchas veces eran las responsables y encargadas de hacer funcionar los molinos. ●

D'INTERÈS

CC del Pallars Jussà: Tel. 973 65 01 87
Web: pallarsjussa.ddl.net

CC del Pallars Sobirà: Tel. 973 62 10 02
www.pallarsobira.info

CC del Solsonès: Tel. 973 48 23 10
www.elsolsonesinvita.com

WATER-POWERED FLOUR MILLS. MALE AND FEMALE MILLERS

In these lands hydraulic power has been used for years in the once abundant flour mills, which worked thanks to the part played by male and female millers. With industrialization and new technologies the old flour mills have been disappearing. Some have been restored as a tourist attraction, as in the case of the Vall d'Ora, in Solsonès region;

or in the Pallars, the Mola d'Amunt or the Mola de Manyanet. Together with the miller, the figure of the female miller played an essential part in the work to be done. This article is a minor homage to them, as very often they were ones who were in charge of the running of the mills. ●